

LIBRIS

We know
books

PSIHANALIZĂ ȘI PSIHOTERAPIE PSIHANALITICĂ

EUGEN PAPADIMA

 Editura
Evenimentul
și Capitalul

București, 2023

Prefață.....	7
1. Modalități de percepție și mispercepție asupra psihanalizei	10
1.1. Aspecte generale	10
1.2. Psihanaliza și freudismul ar reprezenta unul și același lucru.....	12
1.2.1. Atitudinea lui Freud și a primilor săi discipoli față de psihanaliză	12
1.2.2. Apariția orientărilor psihanalitice post-freudiene.....	14
1.2.3. Inerția publicului larg în percepția evoluțiilor post-freudiene	17
1.2.4. Alte cauze ale percepției întregii psihanalize drept freudism	19
1.3. Psihanaliza ar reprezenta o doctrină a „răului“.....	20
1.3.1. Impactul teoriei sexualității asupra moralei din epocă.....	21
1.3.2. Demitizarea rolului voinței conștiente	25
2. Psihanaliză și psihologie.....	32
2.1. Psihanaliza și analiza psihologică.....	32
2.2. Caracterul ne-normativ al psihanalizei.....	34
2.3. Psihologia și psihanaliza își dispută studiul personalității	35
2.4. Evaluarea psihanalizei de către observatorii din afara ei.....	38
3. Psihanaliză și medicină.....	42
3.1. Freud refuză apartenența psihanalizei la medicină.....	42
3.2. Câteva diferențe dintre demersul medical și cel psihanalitic.....	43
3.2.1. Abordarea medicală bazată pe diagnostic și schemă de tratament....	43
3.2.2. Rolul pe care psihanaliza și medicina îl acordă sugestiei	47
4. Principalele curente psihanalitice.....	50
4.1. Freudismul.....	50
4.1.1. Apariția și evoluția psihanalizei lui Freud.....	52
4.1.2. Coordonatele teoretice și clinice ale freudismului	57
4.2. Psihanaliza Kleiniană.....	61
4.2.1. Apariția orientării kleiniene.....	61
4.2.2. Premisele teoretice și clinice ale școlii kleiniene.....	66
4.2.3. Individul uman și viața socială din perspectiva kleiniană.....	77
4.3. Orientarea psihanalitică a „relației de obiect“.....	82
4.3.1. Condițiile formării grupului „Independentților“	82
4.3.2. Teoria lui W.R.D. Fairbairn.....	88
4.3.3. Dinamica socială din perspectiva teoriei relației de obiect.....	92

4.4. Alte evoluții recente în gândirea și practica psihanalitică.....	95
4.4.1. Neofreudienii din Londra.....	95
4.4.2. Intersubiectivității.....	98
5. Psihanaliza și psihoterapia.....	101
5.1. Ce este psihoterapia.....	101
5.2. Psihanaliza – prima formă de psihoterapie profesionistă.....	101
5.3. Influența psihanalizei asupra apariției psihoterapiei.....	102
5.4. Dezvoltarea și diversificarea psihoterapiei.....	103
5.5. Principalele orientări psihoterapeutice.....	106
5.6. Divergențe și convergențe în domeniul psihoterapiei.....	108
6. Psihanaliza și psihoterapia psihanalitică.....	112
6.1. Tradiția separării psihanalizei de psihoterapie.....	112
6.2. Poziția lui Freud față de psihoterapie.....	112
6.3. Câteva aspecte întunecate din istoria psihanalizei.....	114
6.4. „Cazul Ferenczi“ – moment de cotitură în evoluția psihanalizei.....	115
6.5. Franz Alexander – prima „disidență“ psihoterapeutică.....	118
6.6. Kurt Eissler și psihanaliza „pură“.....	120
7. Psihoterapiile psihodinamice.....	125
7.1. Condițiile de apariție a metodelor psihodinamice.....	125
7.2. Metoda lui David Malan.....	127
7.3. Peter Sifneos și metoda „STAPP“.....	130
7.4. Terapia limitată în timp a lui James Mann.....	133
7.5. Activitatea lui Habib Davanloo.....	134
7.6. Eclectismul psihodinamic al lui Lewis Wolberg.....	138
7.7. Principalele caracteristici ale psihoterapiei dinamice.....	140
8. Psihoterapia psihanalitică practică de psihanalist.....	149
ANEXA: Psihanaliză cu sau fără filiație?.....	157
Bibliografie.....	169

1. Modalități de percepție și mispercepție asupra psihanalizei

1.1. Aspecte generale

Cuvântul „psihanaliză” ne trezește tuturor impresia a ceva foarte cunoscut, chiar familiar. Termenul este folosit frecvent, în cele mai diverse contexte, atât la noi cât și prin alte zone ale lumii. Uneori este rostit dezinvolt, alteori șovăitor, câteodată cu simpatie, respect și, din când în când, cu venerație. Adesea, rostirea lui trădează suspiciune, respingere și chiar un fel de vehemență adversivă, ca atunci când se pronunță numele unei persoane antipatice, disprețuite sau chiar temute.

În ultimul deceniu, în România, psihanaliza a beneficiat din partea opiniei publice de o mare doză de simpatie, similară cu cea născută față de majoritatea domeniilor „proscrise” în epoca comunistă. Aceasta pentru că, în primii ani de după 1990, a nu fi un adept al psihanalizei, ca de altfel și al altor domenii spirituale percepute a avea o origine „occidentală” era interpretat drept o atitudine retrogradă, dacă nu chiar comunistă. Pe de altă parte, contextele în care se utiliza noțiunea, asociată adesea cu practici și științe oculte, trădau o foarte mare necunoaștere a conținutului ei.¹ Chiar și printre adepții „informați” ai psihanalizei, mulți dintre ei studenți sau absolvenți ai unor facultăți de științe sociale sau de medicină, gradul de aderare la teorie trăda mai mult o „modă”, un fel de a te arăta cultivat și progresist, decât o înțelegere efectivă a gândirii psihanalitice.

În dorința de a reuși să ofer, pentru cititorul interesat, o prezentare cât mai apropiată de ceea ce este psihanaliza astăzi, adică de felul în care o înțeleg cei care o cunosc „din interior”, voi încerca să abordez unele prejudecăți care s-au născut și persistă încă în legătură cu ea. Aceste pre-judecăți, izvorâte dintr-o serie de mispercepții formate și dezvoltate de-a lungul timpului, prin interacțiunea unor factori afectivi și cognitivi, constituie ceea ce s-ar putea numi structura de „rezistență” a respingerii gândirii psihanalitice, structură încă vie și deosebit de activă, mai ales în rândul publicului larg.

¹ În vara lui 1996, într-unul din cotidienele centrale, într-o prezentare globală a sectelor existente în lume, „psihanalizii” erau grupați alături de „sataniști”, „O.Z.N.-iști” și de „biserica scientistă” (Dyanetica).

Premisa de la care plec în această întreprindere s-a născut din observația că, de cele mai multe ori, psihanaliza este acceptată sau respinsă fără ca ideile sale principale să fie înțelese adecvat. Înțelegerea „adecvată” a acestor idei se referă, firește, la dobândirea perspectivei pe care o au asupra lor psihanalizii profesioniști, cei care le-au elaborat, le susțin și le verifică, zi de zi, în practica lor clinică.

Obstacolul major în calea acestei înțelegeri, ceea ce am denumit „structura rezistenței”, funcționează pe baza unui cerc vicios: prin acceptarea sau respingerea apriorică, fenomen activ de natură predominant afectivă, desfășurat la nivel neconștient, se „previne” posibilitatea de înțelegere în zona cognitivă, predominant conștientă.² La rândul său, neînțelegerea cognitivă favorizează (prin justificare conștientă) menținerea acelor prejudecăți care alimentează respingerea sau acceptarea afectivă.

Câteva dintre cele mai răspândite misconcepții la adresa psihanalizei, care pot fi desprinse nu numai din conversațiile „de salon”, dar și din referiri „serioase”, făcute în scris de către persoane care dispun de o instrucție intelectuală onorabilă, ar putea fi formulate în felul următor:

- Psihanaliza și freudismul sunt unul și același lucru.
- Psihanaliza „biologizează” ființa umană și o abandonează „tenebrelor” vieții psihice inconștiente.
- Psihanaliza susține că lipsa unei vieți (practici) sexuale reprezintă cauza bolilor psihice.
- Psihanaliza nu este o teorie cu caracter științific.
- Psihanaliza este împotriva moralei, ea reprezintă o doctrină a „răului”, o teorie și o practică cu efecte dăunătoare asupra minții și societății umane.
- Psihanaliza este împotriva religiei.

2 Cu ocazia unui examen, în vederea promovării unui curs de psihanaliză pe care l-am predat studenților din ultimul an al unei facultăți de psihologie, am ales drept temă pentru lucrarea scrisă „critica psihanalizei”. În instrucțiunile verbale pe care le-am dat, am specificat că le cer studenților să devină „avocații diavolului” și să încerce să prezinte psihanaliza dintr-o perspectivă critică negativă, justificată cu argumente cât mai raționale și științifice. Constatasem anterior, cu ocazia unor discuții avute cu ei, că majoritatea cursanților păreau să cunoască relativ bine principalele idei ale psihanalizei. Cei mai mulți dintre ei se declarau chiar adepți entuziaști ai acestui sistem de gândire, iar mulți se aflau deja într-o cură psihanalitică de formare și opțiunea lor conștientă de a deveni psihanalizii nu putea fi pusă la îndoială. Remarcasem și câțiva studenți care, deși se fereau s-o recunoască deschis, nu erau interesați de psihanaliză și trădau chiar atitudini voalate de respingere față de aceasta. Primul efect pe care l-am obținut prin alegerea subiectului lucrării scrise m-a surprins în mare măsură și m-a pus pe gânduri. Aceasta deoarece câteva studente, aflate în analiză de formare cu diferiți psihanalizii români, s-au simțit deosebit de „agresate” și nu s-au putut stăpâni să nu izbucnească în plâns. Ele au obiectat că nu sunt capabile să critice psihanaliza pentru că ele „iubeau psihanaliza”. Și majoritatea celorlalți studenți, care nu optaseră pentru a deveni psihanalizii, inclusiv cei care respingeau psihanaliza, s-au simțit blocați, deși nu într-o manieră atât de dramatică în care s-au manifestat colegile lor, ei nereușind să pună pe hârtie prea multe idei coerente, compatibile cu subiectul lucrării. Dintre cei aproximativ 30 de studenți prezenți în sală, doar patru au elaborat lucrări în care au reușit să surprindă aspecte cu adevărat vulnerabile ale teoriei psihanalitice. Și, fapt semnificativ, niciunul dintre aceștia din urmă nu făcea parte din categoria celor care se recunoșteau și se declarau a fi împotriva psihanalizei.

- Freud aproba dorințele incestuoase etc.

Această listă cuprinde unele dintre cele mai frecvente erori comise la adresa psihanalizei. Ea ar mai putea continua cu numeroase alte idei, fiecare dintre ele reflectând, ca și acestea, lipsa de informație în domeniu, existența unor informații lacunare sau, mai ales, existența unor înțelegeri distorsionate.

Desigur că, oricât de mult am regreta lacunele informaționale ale publicului larg față de psihanaliză, nu-i putem învinovăți pe cei care sunt victime ale dezinformării, ci cel mult pe noi înșine, pe cei care, fiind în măsură să o facem, nu ne-am străduit suficient și eficient să explicăm și să clarificăm ideile importante ale domeniului nostru.

În încercarea de a repara ceea ce se mai poate repara din felul în care marele public percepe psihanaliza, am ales aici două dintre prejudecățile care mi s-au părut a fi cele mai dăunătoare, care par să frâneze cel mai mult șansele unui om bine intenționat de a înțelege gândirea psihanalitică. Deși formal diferite una față de cealaltă, aceste prejudecăți nu s-au născut și nu funcționează în paralel, între ele existând, după cum vom vedea, semnificative interferențe. În ceea ce privește celelalte afirmații ilustrate în lista „erorilor” comise la adresa psihanalizei, de care nu ne vom ocupa sub un titlu special, mizez pe faptul că informațiile pe care le voi da, cu ocazia discutării unor aspecte ale gândirii psihanalitice, vor reuși să aducă o parte dintre clarificările necesare în vederea înțelegerii și aprecierii cât mai exacte a noțiunilor teoretice, precum și a tipului de practică clinică pe care îl promovează psihanaliza.

1.2. Psihanaliza și freudismul ar reprezenta unul și același lucru

Această idee, care astăzi exprimă una dintre cele mai discutabile evaluări asupra psihanalizei contemporane, a fost, evident, un truism la momentul apariției psihanalizei, precum și în primele decenii de existență și de evoluție a acesteia. Ea a mai fost încă parțial valabilă și până pe la mijlocul anilor 1940. Treptat însă, de-a lungul timpului, suprapunerea semantică dintre freudism și psihanaliză și-a pierdut din valoarea sa de adevăr, ajungând astăzi să reprezinte un bun exemplu de mispercepție la adresa psihanalizei moderne și contemporane și, mai ales, la adresa celei „post-moderne”.

1.2.1. Atitudinea lui Freud și a primilor săi discipoli față de psihanaliză

Ideea că psihanaliza, ca domeniu, s-a constituit pe descoperirile lui Freud este unanim acceptată de către marele public și de către majoritatea psihanalizștilor contemporani. Ea este la fel de adevărată ca și afirmația că medicina contemporană își are originea în principiile lui Hipocrate sau că fizica modernă

se bazează pe teoria lui Einstein.

În definiția psihanalizei din statutul Asociației Psihanalitice Internaționale se afirmă: „Termenul «psihanaliză» se referă la o teorie asupra structurii și funcționării personalității, precum și la o tehnică psihoterapeutică specifică. Ansamblul cunoștințelor [psihanalitice] se bazează și este derivat din descoperirile psihologice fundamentale făcute de către Sigmund Freud.” (I.P.A. Membership Handbook and Roster, 2001, pp. 27-8).

Dar, de la adevărul de necontestat că Sigmund Freud este cel care a descoperit/inventat psihanaliza și până la credința conform căreia întregul domeniu al psihanalizei a rămas astăzi neschimbat, sub forma pe care el i-a dat-o, este o distanță asemănătoare cu cea care apare adesea între o fantezie și realitate.

În cazul de față, după cum vom vedea mai târziu, la originea acestei fantezii pare a se fi aflat chiar una dintre speranțele, mai mult sau mai puțin secrete, ale lui însuși Sigmund Freud. Dorința acestuia de a reuși să elaboreze o știință completă, care va avea doar nevoie să fie păstrată „nealterată”, pare să se fi transformat, pentru mulți din discipolii săi, într-o convingere pe care s-au străduit, de-a lungul anilor, s-o transmită mai departe prin „filiația psihanalitică”. Unii dintre aceștia, în special dintre cei care au preluat la „prima generație” dorința și fantezia „întemeietorului”, ajunseseră cândva să proclame că psihanaliza este exclusiv freudiană sau că ea încetează de a mai fi...psihanaliză! Că, de fapt, toate noile dezvoltări ale teoriei și practicii psihanalitice apărute încă din timpul vieții lui Freud și continuate după dispariția acestuia nu ar reprezenta altceva decât descifrări și înțelegeri „tardive” ale gândirii freudiene inițiale, materializată în operele sale scrise. Așa cum se recunoaște astăzi, chiar în unele cercuri psihanalitice, aceste poziții, de obicei încărcate cu bune intenții, au avut mai degrabă efecte dăunătoare asupra evoluției psihanalizei și, mai ales, asupra modului în care aceasta a fost recepționată de către cei din afara ei. În mare măsură, atitudinea refractară față de psihanaliză în general și față de freudism în special, atât din partea unor oameni de cultură, cât și din partea multor specialiști din științele exacte, se datorează și tentei de exclusivism dogmatic pe care au creat-o și au afișat-o, într-o manieră agresiv/defensivă, mulți dintre psihanaliztii din Asociația Psihanalitică Internațională.³ Prin atitudinea lor, acești psihanaliztii au creat multă vreme impresia că ei s-ar strădui să preia și să păstreze, cât mai fidel, doar ideile elaborate de către Freud, în forma în care acesta le-a enunțat și că ar fi mai puțin preocupați de esența gândirii freudiene: spiritului nonconformist și permanent inovator.

După cum vom vedea, încercarea de a acredita ideea (fantezia) că întreaga psihanaliză s-a născut și și-a încheiat în întregime dezvoltarea în mintea creatorului ei, deși n-a reușit, din fericire, să determine înghețarea evoluției

3 Asociația Internațională de Psihanaliză (I.P.A.) a fost înființată de către S. Freud în anul 1910. Ea a funcționat o vreme într-un mod autoritar, utilizând adesea practici totalitare. Mult timp, alături de scopul declarat de dezvoltare a psihanalizei, I.P.A. a vegheat vigilent și la păstrarea nealterată a „corectitudinii” teoriei și practicii freudiene.

acesteia, a avut, se pare, un succes deosebit asupra percepției marelui public, contribuind la formarea prejudecății că psihanaliza și freudismul reprezintă două noțiuni cu un conținut identic.

1.2.2. Apariția orientărilor psihanalitice post-freudiene

Până în jurul anilor 1930, singurele variante ne-freudiene relativ bine cunoscute ale psihanalizei au fost cele ale unora dintre primii săi discipoli: A. Adler și C. G. Jung. Primul „excomunicat”, cel de al doilea părăsindu-și din proprie inițiativă maestrul, atât Adler cât și Jung au reușit să adune în jurul lor un grup de adepți suficient de numeros pentru a crea primele curente psihanalitice „deviante”, devenite mai târziu alternative: școala *jungiană* și cea *adleriană*. Aceste grupări, deși niciodată acceptate drept membre ale Asociației Internaționale de Psihanaliză, s-au menținut și s-au dezvoltat de-a lungul timpului, ele continuând să existe și în prezent și să se bucure, în special orientarea jungiană, de un număr considerabil de adepți.

Marile mutații ale teoriei și practicii psihanalitice, ce-i drept foarte silențioase pentru lumea din „afară”, au început să iasă la iveală pe la începutul anilor 1930, iar locul lor de naștere îl constituie Societatea Britanică de Psihanaliză. Aici se stabilise, încă din anul 1924, Melanie Klein⁴, din a cărei practică psihanalitică cu copiii încep să se nască o serie de idei și concepte percepute de către mulți din cercul apropiat al lui Freud, a se îndepărta de practica și teoria freudiană. Deși ea însăși o adeptă a ideilor lui Sigmund Freud, M. Klein intră treptat în conflict cu Anna Freud⁵, care, după agravarea bolii tatălui său, preluase rolul de păstrătoare și continuatoare a sistemului de gândire dezvoltat de acesta. Fără intenția manifestă și explicită a vreunui dintre personajele implicate, are loc o scindare doctrinară, urmată de dezvoltarea treptată a unei rivalități între Societatea Britanică de Psihanaliză, pe de-o parte, și grupările de pe continent, respectiv societățile de psihanaliză din Viena și Berlin.

La sfârșitul anilor 1930, când, forțați de expansiunea nazismului în Europa, o serie de psihanalizști din Berlin și Viena, în frunte cu Freud și fiica sa Anna, se refugiază la Londra, ei găsesc acolo un grup relativ compact, format din cei care aderaseră la ideile Melaniei Klein. În felul acesta, conflictul dintre psihanaliza „continentală” din Europa, păstrătoarea fidelă a doctrinei lui Freud, și cea „insulară” din Anglia, dominată de ideile Melaniei Klein, se mută chiar în interiorul Societății Britanice de Psihanaliză. Aici, după moartea lui Sigmund Freud (în 1939), în urma intensificării confruntărilor dintre adepții Annei Freud și cei ai Melaniei Klein, unitatea comunității psihanalitice a fost pusă la grea încercare. Din declarațiile unor persoane participante sau doar prezente la

⁴ Melanie Klein (1882-1960) este cea căreia i se atribuie cea mai marcantă evoluție în câmpul teoriei și practicii psihanalitice, de la crearea psihanalizei de către Freud.

⁵ Cei interesați de psihanaliză știu probabil că Anna Freud (1895-1982), care își desfășurase analiza personală chiar cu tatăl său, a devenit cea mai importantă continuatoare și păstrătoare a ideilor freudiene.

disputa dintre ideile freudiene și cele kleinieni, rezultă că polemica depășise cu mult limitele unor discuții științifice, ea fiind adesea resimțită ca personală și deosebit de traumatizantă pentru psihanaliztii care erau nevoiți să trăiască și să lucreze împreună, în acei ani, la Londra (Hinshelwood, 1997). Amănuntele, uneori șocante, au fost mult timp ascunse nu numai publicului larg, dar și comunității psihanalitice mondiale, o parte dintre ele începând abia recent să fie scoase la iveală, în unele publicații psihanalitice.

Până la urmă, rațiunea și bunul simț, precum și pragmatismul „englezesc” au învins; polemicile de tip distructiv și autodistructiv fiind stopate printr-un „gentlemen’s agreement” nescris, promovat în anul 1946. În urma acestui armistițiu, a apărut și o a treia orientare, cea a „Independenților”, care ulterior s-a constituit într-o nouă variantă de gândire și practică psihanalitică, cea a *relației de obiect*.

Prin „înțelegerea dintre gentlemen”⁶, au fost create și premisele încetării sinonimiei de fapt, dar păstrată o vreme sub aspect formal-oficial, dintre termenii de „freudism” și „psihanaliză”. Cele trei grupuri distincte, dintre care numai unul era propriu-zis „freudian”, au fost racordate într-un sistem administrativ comun, dar cu deplină libertate de opinie și practică profesională pentru fiecare dintre ele. S-au creat astfel nucleele a trei orientări majore care, prin evoluția lor în timp, au constituit principalele școli psihanalitice existente și astăzi (încă în dispută, deși mult temperată) în cadrul Asociației Internaționale de Psihanaliză: *Kleinienii*, *Independenții (psihologia relațiilor de obiect)*⁷ și *Freudienii Moderni*. Pe la mijlocul anilor 1950, „rebelul” francez, *Jacques Lacan*, intrat încă din perioada analizei sale de formare în conflict cu autoritățile psihanalitice instituționalizate, resimțite de el ca „totalitare”, după o perioadă de „cochetărie” cu kleinienii, provoacă o scindare a psihanalizei franceze. Astfel iau naștere: „Societatea psihanalitică din Paris” și „Societatea psihanalitică franceză”, ambele, la acea dată, ca și în prezent, de inspirație predominant freudiană. Un deceniu mai târziu, în 1964, Lacan merge mai departe cu protestul, se separă de I.P.A. și înființează „Cercul freudian din Paris”, nucleul viitoarei *Școli Lacaniene*, declarată de către el și de către discipolii săi drept „cu adevărat freudiană”. Această orientare este existentă și astăzi, ea nu este afiliată (acceptată) la Asociația Internațională de Psihanaliză, deși a avut și mai are încă o răspândire relativ largă, în multe zone ale lumii.

6 De fapt a fost o „înțelegere între doamne” (ladies), pentru că liderii celor două grupări aflate în conflict erau Anna Freud și Melanie Klein.

7 Termenul „relații de obiect” își are originea în sintagma „iubirea de obiect”. Acest tip de relație era considerată de Freud a reprezenta faza matură, superioară a dezvoltării libidoului, etapă în care individul trece de la „iubirea narcisică” la iubirea față de „celălalt”. Psihanaliztii kleinieni și o bună parte a „Independenților” nu au fost de acord cu ipoteza lui Freud asupra existenței, în prima parte a vieții copilului, a stării de „narcisism primar”, în care acesta nu s-ar relaționa în niciun fel cu lumea obiectelor. Pentru kleinieni, ca de altfel ca și pentru majoritatea psihanaliztilor „relaționali”, relațiile de obiect, respectiv iubirea și ura față de acesta, există de la început și natura desfășurării lor în prima parte a copilăriei are o importanță decisivă asupra întregii evoluții viitoare a individului uman.

În paralel cu apariția și evoluția noilor curente psihanalitice, psihanaliza freudiană și-a continuat existența și dezvoltarea, după anii 1950, în S.U.A, sub denumirea de *psihologia eului*. Acest curent, dezvoltat pe continentul Nord American de către foștii analizanți ai lui S. Freud și ai Annei Freud, a continuat multă vreme atitudinea de opoziție și izolare față de evoluțiile britanice. O mărturie ilustrativă a acestui fapt o constituie amintirile lui Robert Tyson, unul dintre psihanaliztii cei mai activi din cadrul structurii organizatorice a Asociației Internaționale, până recent secretarul acestei organizații: „În 1969 am fost în vacanță în Europa, la congresul I.P.A. de la Roma. Nu știam prea multe despre I.P.A., în afară de faptul că a fost înființată de către Freud și că se întrunea în congrese. Au fost mulți psihanaliztii acolo, dar, pe majoritatea dintre ei, nu am reușit să-i înțeleg nici atunci când vorbeau în engleză. Formarea mea avusese loc în S.U.A., în anii șaizeci, când totul se reducea la «psihologia eului», iar eu fusesem sfătuit să nu citesc unele cărți, în special, printre altele, pe cele ale Melaniei Klein. Presupun că toți care am trăit în era aceea am putea istorisi «povestiri de război». Mi-a luat însă un timp până când am realizat că psihanaliza nu se reducea la «psihologia eului». În 1970 m-am mutat la Londra, fapt care mi-a prilejuit o reală experiență educațională. După aceea am aflat că americanii ceruseră, cu mulți ani în urmă, ca I.P.A. să stea departe de ei.” (Tyson, 2000, p. 23).

O parte dintre neofreudienii britanici, care recent par a se apropia, sub unele aspecte, de orientările kleinienne și intersubiectiviste, au evoluat într-o direcție oarecum diferită de adepții psihologiei eului și, în ciuda unui punct comun de origine istorică, ei nu se mai identifică astăzi cu freudienii tradiționali.

Practica clinică de tip clasic freudian, anterioară și relativ diferită de „psihologia eului”, mai este încă predominantă în unele țări, în special în cele de limbă latină din Europa, printre care Franța reprezintă exemplul cel mai semnificativ (astăzi se vorbește chiar despre o „psihanaliză franceză”), această țară apărând adesea, poate și datorită influenței lui Lacan, în postura de păstrătoare și continuatoare a moștenirii ideilor freudiene.⁸

În anii 1970, în S.U.A., unde atunci era predominantă orientarea psihologiei eului, Heinz Kohut dezvoltă școala *psihologiei self-ului*⁹, orientare care s-a vrut și, în egală măsură, a reușit să fie percepută drept o reacție împotriva cadrului, considerat prea „rigid”, al psihanalizei freudiene.

La sfârșitul anilor 1980, tot în S.U.A., începe să se structureze o ultimă, cel puțin până în momentul prezent, orientare psihanalitică, parțial izvorâtă din psihologia self-ului: *intersubiectivitatea*.

⁸ Deși psihanaliztii francezi se consideră a fi cei care respectă cel mai fidel teoria și tehnica psihanalitică freudiană, practica lor de 3 ședințe pe săptămână în loc de 4 - 5, așa cum proceda Freud și cum continuă psihanaliztii britanici, ar putea fi considerată o „deviație” de la metoda clasică.

⁹ O prezentare mai detaliată (și oarecum complementară cu lucrarea de față) a principalelor orientări psihanalitice existente la ora actuală poate fi găsită în capitolul „Psihanaliza”, din cadrul „Tratatului de sănătate mintală”, apărut în Editura Enciclopedică (Papadima, 2000).

1.2.3. Inerția publicului larg în perceperea evoluțiilor post-freudiene

În pofida amplelor dezvoltări petrecute în câmpul gândirii psihanalitice, teoria „clasică”, extrasă aproape exclusiv din scrierile lui S. Freud, reprezintă pentru majoritatea mediilor intelectuale din toată lumea, inclusiv pentru cele din România, doctrina psihanalitică propriu-zisă. La ea se fac toate referirile, atât atunci când psihanaliza este criticată, nu rareori tocmai pentru că este „veche și demodată”, cât și atunci când este acceptată și apreciată. Aceasta este teoria care a fost parțial asimilată în psihiatrie și psihologie sub denumirea de *psihologie dinamică* și a fost aplicată, după unele opinii chiar abuziv, în multe alte domenii cum ar fi: arta, pedagogia, sociologia, istoria, antropologia, politica ș.a.m.d. Cu excepția „culturaliștilor americani” și a teoriilor lui K.G. Jung, care sunt considerați un fel de contestatari ai psihanalizei, fiind uneori citați ca atare, foarte puțin, mai ales în România, au în vedere existența unor alte teorii și practici psihanalitice care ar putea reprezenta, cel puțin în egală măsură cu freudismul, psihanaliza din zilele noastre.

Pentru a încerca să înțelegem unul dintre mecanismele cele mai importante în generarea fenomenului de remanență a percepției întregii psihanalize drept freudism, în contrast cu realitatea clinică psihanalitică contemporană, unde freudismul propriu-zis a încetat de mult să mai fie majoritar, este necesar, anticipând puțin, să ne referim la cea de-a doua misconcepție semnalată asupra psihanalizei: percepția acesteia drept un rău social și individual.

Vom începe prin a observa, urmând să revenim mai târziu cu detalii asupra acestui aspect, că impactul ideilor enunțate de către Freud a fost resimțit cel mai traumatic în zonele sensibile ale moralei sociale și individuale, morală bazată pe concepția religioasă a „păcatului de gândire”. Propovăduind acceptarea în conștiință a dorințelor interzise, legate de sexualitate și de agresivitate, psihanaliza a dat impresia că ar milita pentru acceptarea și încurajarea „răului”. Ca urmare a acestei percepții inițiale, multe dintre descoperirile lui Freud, care și-au făcut ulterior loc în gândirea științifică și clinică, au fost pe nesimțite disociate mental de noțiunea de „psihanaliză”, noțiune care a rămas identificată cu „obiectul rău”. În felul acesta, unele dintre contribuțiile cele mai importante ale psihanalizei la gândirea contemporană, odată eliberate de „răul” inițial, au putut să-și continue răspândirea în orizontul de cunoaștere cotidiană a majorității semenilor noștri.

Am ales spre exemplificare trei dintre ideile care provin din psihanaliză și care au devenit, pe nesimțite, informații de simț comun, înscrise în banalul de fiecare zi al vieții noastre:

1. Majoritatea afecțiunilor psihice, precum și unele afecțiuni somatice, apar prin intervenția predominantă, uneori exclusivă, a factorilor psihici.
2. Simptomele sunt reversibile: odată apărute prin geneză psihică, ele pot fi

- atenuate sau înlăturate tot prin intervenția unor factori psihici (psihoterapie).
3. Existența, în cazul ființelor umane, a unei zone de activitate psihică desfășurată în regim total sau parțial inconștient, zonă în care au loc atât procesele și fenomenele psihice generatoare de „boală” (psihică sau somatică), cât și cele care duc la atenuarea sau dispariția acesteia (procesele de vindecare).

Perspectiva care rezultă din aceste principii asupra mecanismelor de apariție și evoluție a afecțiunilor psihice este utilizată astăzi, explicit sau implicit, nu numai în toate școlile psihanalitice, dar și în cea mai mare parte a abordărilor psihiatrice și psihologice, precum și în alte domenii, mai mult sau mai puțin înrudite, *fără ca principiile respective să mai fie asociate explicit cu Freud sau cu psihanaliza*. Lucrurile se petrec ca și cum odată asimilate, devenite cunoștințe de uz comun, aceste idei și-au pierdut caracterul de a mai fi „freudiene” sau „psihanalitice”, ele devenind pur și simplu adevăruri psihologice. Sau, mai exact, *pentru a putea fi acceptate și asimilate a fost necesar ca ideile respective să fie scindate mintal de conotația negativă a psihanalizei*. Ca o dovadă suplimentară a acestui fenomen, am putea observa că atunci când pronunțăm în fața cuiva numele lui Freud sau cuvântul „psihanaliză”, ideile menționate mai sus (etiologia psihică și reversibilitatea simptomelor prin intervenție psihoterapeutică, precum și existența unui nivel inconștient de funcționare psihică) nu apar în primul plan al atenției interlocutorului. În schimb, în mintea acestuia se va produce o evocare a unor alte zone mnezice, conectate cu acele aspecte ale psihanalizei freudiene care au apărut cândva a fi și șocante, cum ar fi: „libido”, „pulsione”, „incest”, „castrare” etc. Aceasta în ciuda faptului, pe care puțini specialiști îl contestă, că cea mai importantă contribuție a psihanalizei la cunoașterea minții umane și la înțelegerea bolilor psihice a constat infinit mai mult în descoperirea principiilor enumerate mai sus decât în lansarea acestor termeni cu coloratură metafizică.

Utilizarea, în viața de zi cu zi, a unor idei care provin din gândirea psihanalitică, dar cărora nu li se mai recunoaște originea și, în același timp, asocierea termenului „psihanaliză” cu acele idei freudiene mai șocante, care au determinat o respingere (sau o acceptare) de coloratură moral-afectivă, sugerează existența implicită în mintea majorității oamenilor a unui cuplu de reprezentări scindate între psihanalitic (inacceptabil) și nepsihanalitic (acceptabil). Acest fapt pare a fi rezultatul unei activități intrapsihice (proiectată și fixată și în planul „mentalului colectiv”) de de-psihanalizare, operație care coincide cu o „curățare de rău” a ideilor provenite inițial din teoria și practica freudiană.

Se observă astfel un fenomen psihologico-cultural de blocare a semnificației noțiunii de psihanaliză la conținutul „demonic”¹⁰, șocant și traumatizant, pe

¹⁰ Probabil că un fenomen similar de „demonizare” a unei noțiuni și a respingerii oricăror aspecte, asociate direct cu acea noțiune, s-a produs și în țările „socialiste” (inclusiv în România) în legătură cu termenul de „capitalism”. Aceasta ar putea fi una dintre explicațiile pentru care o bună parte a locuitorilor acestor zone se bucură de progresul tehnic și de principiile câștigului după muncă și competență, își doresc o bunăstare materială și spirituală, dar au mari reticente în a afirma că ar vrea să trăiască într-o orânduire „capitalistă”. Diferența dintre „demonizarea” psihanalizei și cea a

care aceasta l-a avut inițial, în momentul în care s-a prezentat pentru prima dată percepției publice. Șocând atât de mult la apariția sa, psihanaliza a provocat conștiinței morale colective a vremii o adevărată „traumă afectivă”, urmată de semnificative perturbări cognitive. Conform dinamicii specifice situațiilor traumatiche, mintea „victimelor” s-a protejat de destructurare printr-o retragere tactică la o fază de funcționare primară, fază care oferă o senzație de mai mare siguranță și de stabilitate internă. Iar una dintre operațiile caracteristice de funcționare psihică la acest nivel este scindarea (splitting-ul) minții celui afectat. În urma acesteia, informația este organizată și fixată într-o manieră predominant afectiv-defensivă, separată rigid, între „bun” și „rău”. Are loc astfel o blocare temporară, uneori chiar de lungă durată, a activităților mintale de reevaluare, de prelucrare și de sortare unitară a datelor care, din cauza scindării, au fost de la început percepute fragmentat.

Cu alte cuvinte, din cauza șocului produs la apariția sa, psihanaliza percepută ca „agresor” a traumatizat atât de mult o parte a conștiinței cultural-morale a societății umane (în special cea asociată cu unele valori religioase), încât aceasta și-a pierdut parțial motivația și posibilitatea de a reevalua cognitiv primele impresii înecate de afect negativ. În felul acesta, fixarea primară a teoriei psihanalitice pe coordonatele „răului” moral nu mai permite observarea evoluției acesteia, a modificărilor survenite între timp în configurația a ceea ce a fost inițial resimțit și identificat drept un „agresor” periculos.

1.2.4. Alte cauze ale percepției întregii psihanalize drept freudism

În afara dorinței de fidelitate „filială” a unor psihanalști și pe lângă fenomenul de blocare „post traumatică” a capacității de observare a publicului larg asupra evoluției psihanalizei, se pot desprinde și o serie de alți factori complementari care au contribuit la menținerea identificării freudismului cu întreaga psihanaliză. Aceștia țin de circumstanțele evoluției psihanalizei, evoluție care a fost, în mare

capitalismului constă în faptul că ultimul termen, departe de a traumatiza direct, prin el însuși, mintea oamenilor, așa cum se pare că s-a întâmplat în cazul psihanalizei, a fost asociat cu „obiectul rău”, în mod mijlocit, prin intermediul intensei propagande comuniste. Rezultatele par însă a fi similare, „demonizarea” odată produsă, fie și pe căi diferite, își demonstrează remanenta în zona traumatizată a unei bune părți a conștiinței colective. Este poate la fel de adevărat că, pentru cei care s-au opus, într-un fel sau altul, mai mult interior, propagandei anticapitaliste, „demonizarea” vizată a căpătat, prin opoziție, o conotație valorică inversă și, din punctul de vedere al acestor oameni, tot ce este asociat cu noțiunea „capitalism” este „bun”, iar „răul” este simțit a aparține comunismului, perceput de către această categorie de persoane (traumatizată direct de comunism), drept agresorul total. Ca și în cazul psihanalizei, consecințele traumei afective, respectiv regresia și scindarea realității în „bun” și „rău”, blochează parțial procesele cognitive de înțelegere și cunoaștere, persoanele traumatizate nefiind capabile să mai perceapă fenomenul respectiv drept un obiect complet, cu părți bune și părți rele. În consecință, o bună parte a semenilor noștri se grupează, atât față de psihanaliză, cât și față de capitalism, în două tabere partizane, pentru care, în lipsa unei înțelegerii complete, nuanțate, cele două noțiuni reprezintă exclusiv ceva numai „bun” sau ceva numai „rău”. Este evident că, în exemplul de față, cantitatea de „rău” obiectiv a comunismului a fost dovedită, prin experiența istoriei, a fi infinit mai mare decât „răul” existent în sistemul capitalist.